

A brit örökség védelmében

Kirk Amerika brit kultúrájáról

A „posztmodern” korban egyre több kihívás éri az Egyesült Államok magkultúráját alkotó brit kultúrát. Az amerikai konzervatív gondolkodás egyik legtekintélyesebb képviselője, a II. világháború utáni konzervatív reneszánsz egyik elindítója, „*A konzervatív tudat*” szerzője, Russell Kirk (1918–1994), akihez Barry Goldwater, Richard Nixon és Ronald Reagan egyaránt tanácsért fordult, a konzervatívok alapvető fontosságú feladatának tekintette a brit szellemi örökség megőrzését.¹ Miért? E tanulmány arra tesz kísérletet, hogy áttekintse a gazdag életművet alkotó Kirknek a brit kultúra amerikai szerepéről kifejtett érveit, az erről kialakított koncepcióját.

Az amerikai rend gyökerei

A brit örökség fontosságának hangsúlyozása azért vált aktuálissá a 20. század utolsó negyedében, fejtette ki Kirk, mert egyre többen kezdték követelni, hogy Amerika szakítson európai kulturális gyökereivel, az úgynevezett „eurocentrizmussal”. E kérdésnek a neves konzervatív gondolkodó akkora jelentőséget tulajdonított, hogy élete utolsó éveiben külön monográfiát is írt róla, „*Amerika brit kultúrája*” (1993) címmel, de a brit kultúra szerepével korábbi munkáiban is részletesen foglalkozott. Abból indult ki, hogy bár az afrikai, az ázsiai és a latin-amerikai hatások korábban is befolyásolták és színesítették hazájának a kultúráját, ezek mind beleolvadtak az Egyesült Államok brit hagyományokra épülő kultúrájába (amely az angol mellett természetesen skót, ír és walesi elemeket is tartalmaz).² Ez a kultúra az amerikai kultúra meghatározó elemévé vált, s csaknem 400 éven át képesnek bizonyult minden más hatás asszimilálására. E ponton érdemes utalni arra, hogy a neves politikatudós, Samuel Huntington hasonlóan vélekedett erről: szerinte az amerikai identitást történetileg négy tényező alakította ki, a faj, az etnikum, a kultúra és a politikai „hitvallás”, s mivel a II. világháború óta az első kettő erősen háttérbe szorult, a „hitvallást” is befolyásoló kultúra még inkább felértékelődött. Amerika „magkultúrája” pedig, hangsúlyozza Huntington a „Kirk

1 Kirk pályafutásához és életművének áttekintéséhez: Person, 1999; McDonald, 2004.

2 Kirk, 1993a. 6–7.

vagyunk mi?” című, magyarra is lefordított könyvében, az alapító telepesek kultúrája, amely „a brit kultúra általános elemei mellett” azoknak a töredéktársadalmaknak (szektáknak) a sajátos vonásait is magában foglalta, ahonnan a telepesek kikerültek.³ Az Oxford University Press által megjelentetett, impozáns terjedelmű és alaposságú munkájában David Hackett Fischer ugyancsak arra a következtetésre jutott, hogy a brit hagyományokhoz kell fordulnunk, ha meg akarjuk érteni a mai Amerika arculatát és működését.⁴

Az USA társadalmának karakterét meghatározó vonások eredetére nézve az elmúlt évszázadban három elmélet kristályosodott ki. Az egyik az európai – különösen pedig a germán – örökséget állította előtérbe, ez a 19. században a keleti part nagyvárosaiban egyértelműen uralkodó volt. A századfordulótól a 20. század közepéig viszont a legnagyobb népszerűségnek az amerikai környezet és a „frontier”, vagyis a „határ” szerepét kiemelő elmélet örvendett, amely leginkább a nagy hatású történész, Frederick Jackson Turner nevével kapcsolódott össze.⁵ A 20. század második felében teret nyert viszont az úgynevezett „migrációs modell”, amelyet elsősorban a közép- és kelet-európai bevándorlók karoltak fel. Fischer kifejti, hogy míg a 19. században kevés hiteles forrással tudták alátámasztani az európai hatás elsőbbségének tézisént, a modern kutatások fényében bátran állítható a brit hatás meghatározó volta. Bár a mai amerikaiak nem egészen 20 százalékának vannak brit ősei, az amerikai népesség döntő hányadát mégis azok a „népszokások” (folkways) irányítják, amelyeknek a gyökereit a brit telepesek az anyaországból hozták magukkal.⁶

Kirk megközelítésében ez az erkölcsi és szokásbeli örökség alkotja azt a társadalmi tudást, melyet Burke „őseink bölcsességeként” (wisdom of our ancestors) emlegetett, s amely a társadalmi cselekvés irányítójaként szolgál nehéz helyzetekben is. Kirk egyenesen úgy fogalmaz, hogy ha a brit komponens kiemelnék valahogy az ország kultúrájából, az amerikaiak koherens kultúra nélkül maradnának, sőt barbárokká válnának. Amerikát éppen a brit kulturális örökség tette olyan vonzóvá, hogy oda a világ minden pontjáról jöttek és jönnek a bevándorlók, törvényes vagy törvénytelen úton egyaránt. Büszkén vallja ezért: az Amerikába transzplantált brit kultúra az emberiség egyik legsikeresebb teljesítménye!⁷ Kirk konzervatív világképében a kulturális hagyomány megőrzésének roppant fontos funkcionális szerep jutott: ahogy „*A konzervativizmus perspektívái*” című művében hangsúlyozta, a tradíció az az eszköz, amellyel az egyén az előtte járó – és az őt követő – generációkhoz kapcsolódni tud, és így biztosítani képes a társadalom folytonosságát.⁸ Ez a gondolat megfogalmazódik „*A konzervatív tudat*” (The Conservative Mind, 1953) című, az amerikai politikai gondolkodás történetében korszakos jelentőségűnek

3 Huntington, 2005. 76–78.; 106.

4 Munkájában Fischer négy nagy brit bevándorlási hullámról, ennek megfelelően négy „folkway”-ről, életmódról és kultúráról beszél, az Új Angliát megalapító puritánokéról, a Délt reprezentáló virginiaiakéról, a pennsylvaniai kvékerekéről és a „Backcountry”, a „hátország” úttörőieről. Fischer, 1989.

5 Vö. Pease, 1994.

6 Fischer, 1989. 4–7.

7 Kirk, 1993a. 7. („The transplanted culture of Britain in America has been one of humankind’s more successful achievements.”)

8 Kirk, 1956. 263.

tekintett művében is, amelyben Kirk azt bizonyította be, hogy – az uralkodó felfogással ellentétben – Amerika politikai hagyományai közé nemcsak az európai értelemben vett liberalizmus, hanem a konzervativizmus is beletartozik. A brit hagyomány fontosságának elismerése és tisztelete ugyanakkor egyáltalán nem jelentett Kirk esetében valamiféle kisebbségi érzést az anyaországgal szemben, noha többen is ezt állították: öntudatos amerikaiként nagyon is tudatában volt Amerika kivételes teljesítményének.⁹ Az ő megközelítése azonban kétségtelenül szemben állt azokéval, akik az „új Sion” mítoszának híveiként az Óvilágtól való teljes elszakadást és az újrakezdést hangsúlyozták, akik Európában a bűnös múltat látták. S akik szemében ezért – Békés Márton találó szavaival – az amerikai identitás viszonyítási pontja nem a múlt, hanem a jövő volt.¹⁰

Az Amerikát a maga képére formáló brit kulturális örökség alaposabb megvizsgálása előtt azonban szóljunk ennek a gyökereiről is, melyeknek a jelentősége szintén nem kerülte el Kirk figyelmét. Számára egyértelmű volt ugyanis, hogy az amerikai civilizáció – az „*Amerika ügye*” című művében használt megfogalmazással szólva – „önmagában nem áll meg”, sőt maga a brit kultúra is számos forrásból táplálkozik.¹¹ „*Az amerikai rend gyökerei*” című nagyszabású, csaknem ötszáz oldalas könyvében Kirk arra vállalkozott, hogy feltárja mindazon eszmei szálakat és előzményeket, amelyek hozzájárultak az amerikai politikai közösség kialakulásához és fejlődéséhez. S a gyökereket nagyon messzire vezeti vissza. „*A rend forrásait kutató utunk négy városba vezet el: Jeruzsálembé, Athénba, Rómába és Londonba*” – írja az első fejezetben, egyértelműen kijelölve, hogy mely tradíciókat tekinti az amerikai civilizációra nézve relevánsnak.¹² A zsidó hagyomány kapcsán az Istennek tetsző morális lét gondolatát emeli ki, a görög kapcsán a filozófiai és politikai öntudatra ébredést, a római tekintetében pedig a jogot és az államszervezést. Bár városhoz nem köti, de nagyra értékeli a kereszténység eszméit és a középkor szellemi örökségét. Londonhoz mindenekelőtt az Angliában kialakult szabadságfogalmat kapcsolja, amely meghatározó szerephez jutott az amerikai politikai közösségben is. Amerika gyarmati korszakát elemezve ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a telepesek közösségépítését nagymértékben segítette a befelé forduló anyaország „jótékony nemtörődömsége” („salutary neglect”). A függetlenségi háborút Burke-höz hasonlóan tárgyalja, vagyis abban nem forradalmat, hanem annak az ellentétét, a tradíciókhoz való ragaszkodást és az Angliából kiinduló erőszakos „innováció” elleni tiltakozást látja. Forradalom helyett ezzel éppen hogy megakadályozták a forradalmat – állítja!¹³

9 Jól bizonyítja ezt az „*Amerika ügye*” című könyve is, amelyet tudatosan azzal a szándékkal írt 1957-ben, hogy a hidegháború légkörében az amerikaiakat ráébressze politikai berendezkedésük és kultúrájuk értékeire. (Sokatmondó, hogy a könyv terjesztésébe a washingtoni kormányzat is besegített.) Kirk, 2004.

10 Békés, 2008. 55. A befolyásos konzervatív Kendall könyve előszavában például azzal vádolta Kirköt, hogy nem tudott eléggé azonosulni saját hazájának a hagyományaival, ezért fordította a figyelmét az európai gyökerekre. Kendall, 1963. xi.

11 Kirk, 2004. 9. („American civilization does not stand by itself.”)

12 Kirk, 1974. 6.

13 Kirk, 1974. 395–401. („A revolution not made, but prevented.”)

Nehéz lenne vitatni azt a megállapítást, hogy az anyaországgal való éles politikai szakítás ellenére az egykori gyarmatokon továbbra is a brit kultúra maradt a meghatározó, s ez alkotja az amerikai identitás alapját a mai napig. Melyek a meghatározó elemei ennek a brit örökségnek? Kirk négy összetevőt különböztet meg az „*Amerika brit kultúrája*” című művében.¹⁴ Az első a világot meghódító angol nyelv és a hozzá kapcsolódó rendkívül gazdag irodalom. Másodikként a jog uralmának az eszméjét emeli ki, hozzáfűzve, hogy az angol eredetű amerikai jogrendszer „teljesebb körű védelmet ad az egyénnek, mint a világ bármely más országának a jogrendszere”. A harmadik kulcselem a képviseleti kormányzás elve és gyakorlata, amely a középkori brit intézményekből fejlődött ki, s amely – a kétségtelen különbségekkel együtt is – a „parlamentek anyjának”, a Westminsternek a mintájára épült ki Amerikában. A negyedik pedig a britektől kapott erkölcsi örökség, vagyis azon erkölcsök, szokások és konvenciók összessége, amelyek az amerikai köztársaság sikerességének a végső forrását alkotják.

A jog uralma és Blackstone hatása

A nyelv jelentősége eléggé nyilvánvaló, így az alábbiakban a másik három tényezőre összpontosítjuk figyelmünket. A jog vonatkozásában mindenekelőtt azt érdemes kiemelni, hogy a „common law”, vagyis a bírók által alkotott precedensjog Angliában kialakított rendszerét Amerika is átvette.¹⁵ Ezt gyakran íratlan jognak nevezik, pedig a lényege az, hogy bíró alkotta jogról van szó; ez hozzáférhető írásos formában is, ám nem egy törvényhozó testület terméke. Kirk hangsúlyozza: a francia hagyományú Louisiana kivételével az amerikai államokban ma is ez a domináns rendszer. Eszmei alapja a „*stare decisis*” doktrínája, vagyis a már eldöntött ügyekből való kiindulás elve. Fűzzük ehhez hozzá: a híres alkotmányjogász, a Kirk által is hivatkozott V. A. Dicey „*Bevezetés a brit alkotmányjogba*” (Introduction to the Study of the Law of the Constitution, 1885) című, 1902-ben magyarul is kiadott nevezetes művében a következő három kulcselemet emelte ki a brit joguralom eszméjéből. (Ezek mindegyike átment az amerikai gyakorlatba is, ezért érdemes hangsúlyozni őket.)

Elsőként azt, hogy „a kormányzatnak nincs arbitrarius hatalma”, azaz senki sem büntethető, hacsak nem sért meg egy szabályosan megállapított törvényt. „*Ebben az értelemben a jog uralma ellentétbe van helyezve az olyan kormányrendszerrel, melyben egyes hivatali személyek tág, arbitrarius vagy discretionarius kényszerjogokat gyakorolnak.*”¹⁶ A joguralom tehát eltér minden olyan jogrendtől, amelyben a jog alkalmazása személyektől, a hatalmon lévők önkényétől függ. A jognak ez a felfogása kifejezetten Nagy-Britanniára és „az angol hagyományokat öröklő” országokra, így az Egyesült Államokra jellemző, s még Nyugat-Európától is számottevően különbözik, más régiók államairól nem is szólva.

14 Kirk, 1993a. 70–73.

15 Az amerikai jog történetéhez lásd Friedman klasszikus művének legújabb kiadását: Friedman, 2005. (A gyarmati korszakbeli gyökerekhez: 1–62.)

16 Dicey, 1902. 177.

A joguralom eszméjének második kardinális előfeltevése az, hogy senki sem állhat a jog felett: a hatalom csúcsain levők is éppúgy alá vannak vetve a jognak, mint az egyszerű polgárok – és pontosan ugyanazoknak a jogszabályoknak. Dicey szavaival: „A rendes bíróságok kezelte rendes törvényeknek mindenki alá van vetve.”¹⁷ Ez a jogegyenlőség elve, amelynek alapján „minden tisztviselőt a miniszterelnöktől le a közrendőrig vagy adószedőig az a felelősség terheli jogilag nem igazolható tetteiért, mint minden más polgárt”. A Dicey által kiemelt harmadik vonás pedig az, hogy „az alkotmányjog általános szabályai az ország közönséges jogának folyományai”, vagyis az íratlan brit és az írott amerikai alkotmány egyaránt a szokásokból és a hagyományokból nőtt ki; „az alkotmány nem készült, hanem termett”. A jog uralma tehát nem az alkotmány akarátának köszönhető, hanem fordítva, az alkotmány nőtt ki a joguralom gyakorlatából. S bár az amerikai alkotmány írott, ez rá éppúgy áll. Dicey *expressis verbis* elismeri: „A jog uralma az Egyesült Államoknak éppoly jellemvonása, mint Angliának.”¹⁸

Kirk hangsúlyozza, hogy a „rule of law”, a joguralom eszméje nagyon jól megfelelt a 17. és 18. századi amerikai közösségeknek, amelyek az uralkodótól, az arisztokratáktól és a püspököktől „biztonságos távolságban” éltek. A parlamenti vagy kongresszusi jóváhagyást nem igénylő szokásjog uralma nagyfokú biztonságtudatot adott a polgároknak azzal, hogy tudták: a jog nem változtatható meg önkényesen évről évre.¹⁹ Az ehhez kapcsolódó, s ismét csak angol eredetű esküdszéki rendszer ugyancsak sokat tett az állampolgári felelősségvállalás és öntudat erősítéséért. A jognak ez a felfogása nem a francia felvilágosodás és forradalom absztrakt eszméiből indult ki, hanem – konzervatív módon – a konkrét társadalmi gyakorlatból, a partikuláris helyzetekből, és a társadalmi harmónia helyreállítását szolgálta.

Az anyaország szerepét elemezve Kirk joggal utal arra több írásában is, hogy az észak-amerikai gyarmatokra különösen nagy hatással volt a neves angol jogász, William Blackstone „*Kommentárok Anglia törvényeiről*” (Commentaries on the Laws of England) című négykötetes, a brit szokásjogi rendszert módszeresen kifejtő és összefoglaló munkája. (Érdekes módon talán még nagyobb is volt a hatása, mint otthon, a szigetországban. Egy beszédében Edmund Burke is megjegyezte, hogy éppannyi példányt adtak el a „*Kommentárokból*” az Újvilágban, mint a sokkal nagyobb népességű anyaországban.) Bár Blackstone maga nem rokonszenvezett az amerikai függetlenségi mozgalommal, a Magna Chartából eredeztetett szabadságjogok hangsúlyozásával az amerikai telepeseket fontos érvekkel látta el a Koronával vívott küzdelmükben. Hatása a függetlenség kivívása után is megmaradt, noha ezt követően jó ideig minden, ami kifejezetten angol volt, erősen népszerűtlenné vált. Jogászok generációi nőttek fel a munkáján, s a

17 Uo. 182–183.

18 Uo. 189.

19 Kirk, 1993a. 32.

polgárháborúig az amerikai jogászképzés alapját alkotta; eszméinek továbbadásában nagy szerepet játszott Joseph Story.²⁰

A képviselet eszméje

Ami a képviseleti kormányzást illeti, Kirk abból indult ki, hogy ezt az amerikaiak egészen természetesnek találják, noha nemzetközi kitekintésben ez a kormányzási mód sokkal inkább kivétel, mint szabály. Sok amerikai talán nem is gondol arra, hogy ez is brit „import”. Az ókori civilizációkban tulajdonképpen nem is ismerték a képviseleti kormányzás elvét: sem a görög városállamokban, sem pedig a Római Birodalomban nem merült fel, hogy a központtól távol levő területeket valamilyen módon „képviseljék”. Az Amerikában alkalmazott képviseleti intézmények gyökerei a középkori Angliába nyúlnak vissza.

Többnyire az 1215-ös Magna Chartát szokták kiindulópontként megjelölni, de ez pontatlan, jegyzi meg Kirk: ez a fontos dokumentum ténylegesen hozzájárult ugyan a mai Alsóház elődjének az összehívásához, erre azonban csak 1242-ben került sor, III. Henrik uralkodása alatt. (Ő arra utasította a seriffeket, hogy megyénként két-két választott lovagot küldjenek a királlyal való tanácskozáshoz.) A „modell-parlament” (Model Parliament) pedig, amelyen már a városok küldöttei is részt vettek, I. Edward alatt 1295-ben ült össze.²¹ E helyütt azonban aligha szükséges a brit képviseleti intézményrendszer fejlődésének a történetébe részletesen belebonyolódni, a lényeg az, hogy az észak-amerikai telepesek már a 17. században gyakorolták a képviseleti úton történő kormányzást. Így aztán amikor a függetlenségi mozgalmuk szabadságot követelt, nem új jogokat igényeltek maguknak, hanem – legalábbis Kirk (Burke-öt követő) megközelítésében – régtől élvezett jogaik megőrzéséhez ragaszkodtak. S bár az amerikai gyarmatok jogilag több típusra oszlottak (chartered, royal, proprietary), mindegyikükben hasonló – brit szellemiségű – kormányzati struktúra alakult ki. Egyesekben már az alapító oklevelek (charters) is rendelkeztek képviseleti testületek felállításáról, másokban maguk a telepesek alakítottak ilyeneket.²² (Virginia kormányzója már 12 évvel az első telepesgyarmat megalapítása után képviseleti gyűlést hívott össze.) Ily módon a király által kijelölt (vagy jóváhagyott) kormányzókkal mindenütt egy választott gyűlés állt szemben. Marcus Wilson Jernagan szerint az előbbi az uralkodó szócsöve volt, a konzervatív és a birodalmi érdekeket képviselte, az utóbbi viszont a telepesek véleményének adott hangot, gyakran radikális módon, és a gyarmatot fontosabbnak tartotta az összbirodalomnál.²³ Kirk hangsúlyozza, hogy ezek a gyűlések a kezükben tartották a pénztárca feletti ellenőrzést, és készek volt megtagadni az adóztatást. (Még a kormányzó fizetéséről is ők döntöttek.)

20 Blackstone amerikai hatásának az elemzéséhez részletesebben: Kirk, 1974. 368–374. Kirk úgy vélte, hogy amit sokan Locke szellemiségének tulajdonítanak az amerikai alkotmányban, az valójában Blackstone-é.

21 Az angol minta értékeléséhez: Kirk, 1974. 192–199.

22 Uo. 324–325.

23 Jernagan, 1965. 277.

A 18. század folyamán a „jótékony közömbösséget” tanúsító anyaország és az őt képviselő kormányzók befolyása fokozatosan gyengült a választott testületekkel szemben. A sorsfordító konfliktus, mint ismeretes, annak kapcsán robbant ki, hogy a brit kormányzat elkezdte adóztatni észak-amerikai gyarmatait. (III. György trónra lépéséig London nem kívánt adót szedni a telepesektől.) London pénzügyi követeléseire válaszul a „patrióták” mozgalma kimondta: „Nincs adózás képviselet nélkül!” Kirk ennek kapcsán rámutat: a közhiedelemmel ellentétben a gyarmatok legfőbb kívánsága valójában nem az volt, hogy legyen néhány képviselőjük a westminsteri törvényhozásban, hiszen ők mindenképp gyenge kisebbségben lettek volna, hanem az, hogy csak akkor vethessenek ki rájuk adót, ha ehhez a saját képviseleti intézményeik hozzájárulnak.²⁴

Az angol mintának a gyarmatok általi „receptiója” és meggyökereztetése tette lehetővé, hogy az 1787-es philadelphiai alkotmányozó gyűlésen „nagy lépésekben”, vagyis a szövetségi állam szintjén is kialakítsák a képviseleti rendszert. Ezt Kirk olyan egyedülálló teljesítményként értékeli, amelyet még nem haladtak meg a történelemben. A szabadságharc után a 13 gyarmati kormányzatot a brit modellt követve alakították át állami kormányzatokká. E folyamatot a Kirk által idézett John Fiske úgy írta le, hogy az egyes államok irányítási struktúrája Anglia háromszintű kormányzati rendszerét vette át. A helyi kormányzó a királynak felelt meg, azzal a különbséggel, hogy csak meghatározott időre választották meg. A szenátus a Lordok Házának felelt meg, azzal a különbséggel, hogy nem örökletes, hanem képviseleti alapon szerveződött. A Képviselőház pedig a westminsteri Alsóháznak felelt meg, azzal a különbséggel, hogy a jogkörét lényeges vonatkozásokban korlátozta a szenátus, míg a londoni mintáét a Lordok Háza nem korlátozhatta érdemben.²⁵ Az egyes amerikai tagállamok kormánya a mai napig erre a rendszerre épül, de a mintát nem a brit grófságok (megyék), hanem a központi kormányzat parlamentáris modellje adta. A lényeg azonban az, mutat rá Kirk, hogy a függetlenség kivívásakor a képviseleti rendszer semmiképp sem számított innovációnak.

Ezzel együtt az Egyesült Államok egy roppant lényeges területen úttörő módon járult hozzá a modern politikai intézményrendszer fejlődéséhez. Kirk az amerikaiak originális vívmányát az 1787-ben kialakított föderális rendszerben látja.²⁶ Szerinte hasonló föderális struktúrát korábban sehol sem lehetett találni a világon. Ez lényegében egy kompromisszumra épült, az erős központi állam híveinek és a tagállami szuverenitást maximalizálni kívánóknak az alkujára. A kialakított modell sikeresnek bizonyult – nem véletlen, hogy Tocqueville figyelmét és dicséretét is kiváltotta. Ez a megoldás a „kettős képviselet” elvét valósította meg: „nemzeti minőségükben” az amerikaiak Washingtonba küldenek képviselőket, egy tagállam

24 Kirk, 1997. 45–46.; Kirk, 1993a. 56. A gyarmatok képviselő-testületei a saját adminisztratív feladataik ellátására több-kevesebb rendszerességgel adóztattak, de az anyaország velük kapcsolatos (katonai) kiadásainak fedezésére csak igen szűkmarkúan adakoztak.

25 Fiskét idézi Kirk, 1993a. 61.

26 Az amerikai föderalizmushoz lásd: Kirk, 1974. 421–427.; Kirk, 1993a. 60–67. Kirk föderalizmus-felfogására: Russello, 2010. 137–142.

polgáiraiként viszont saját államuk fővárosába. Bár az Egyesült Államok föderális rendszere nem a brit gyakorlatból származik, az amerikai kormányzati rendszer egészen belül mégis jól felismerhetőek a brit eredet vonásai. Fentebb már volt szó a helyi kormányzatok szintjén jelentkező hasonlóságokról; szövetségi szinten ugyancsak beszélhetünk brit párhuzamokról. A szövetségi Képviselőház (House of Representatives) félreismerhetetlenül hasonlít az Alsóházra (House of Commons), különösen a függetlenségi háború időszakának Alsóházára. Mára ugyanis a brit törvényhozás Alsóháza az akkorinál sokkal nagyobb befolyásra tett szert, míg a mai washingtoni Képviselőház a nagyjából kétszáz évvel ezelőtti jogkörrel rendelkezik. Közös vonásuk az a fontos elv is, miszerint a Képviselőház, illetve az Alsóház joga a pénzügyi törvények kezdeményezése.

Akárcsak helyi szinten, a Szenátus szövetségi szinten is a Lordok Házának az egyesült államokbeli megfelelője, természetesen itt sem öröklött, hanem választott tagsággal. Kirk emlékeztet arra, hogy 1913-ig a szenátorokat az egyes államok törvényhozása választotta, nem pedig a nép; a korábbi gyakorlatot jobbnak tartotta, mondván, hogy alkalmasabb és jellemesebb embereket küldött Washingtonba. A Szenátus jóval fontosabb szerepet játszik az amerikai közjogi rendszerben, mint a Lordok Háza a britben, a közös gyökerek mégis kitapinthatóak, amint arra a neves angol jogtörténész, Sir Henry Maine is rámutatott.²⁷

Bár az amerikai elnök és a brit uralkodó státusza között első pillantásra igen nagy a különbség, Kirk szerint az előbbi is a brit mintából származtatható. Az Egyesült Államok elnöke ugyanis egy választott király – állítja.²⁸ Erre egyébként, tegyük hozzá, már a fentebb idézett Maine is felhívta a figyelmet: *„Az Egyesült Államok elnökének egy európai királyhoz, különösen pedig Nagy-Britannia uralkodójához való hasonlatossága túlságosan is feltűnő ahhoz, hogy ne vegyük észre.”* Ez az állítás azonban pontosítást igényel: az elnöki tisztség mintájául szolgáló uralkodói szerep nem II. Erzsébeté, még csak nem is Viktóriáé, hanem a hosszú életű III. Györgyé volt, aki az amerikai alkotmányos rendszer kikristályosodásának periódusában uralkodott. Kirk emlékeztet arra, hogy a brit politikára ma jellemző erős kabinetrendszer akkoriban még csak kialakulóban volt, az amerikai elnök jogköre viszont – épp ellenkezőleg – a 18. század utolsó harmada óta jelentősen kibővült.²⁹ Kétségtelen tény, fűzhető hozzá, hogy az amerikaiak többsége nagyobb jelentőséget tulajdonít az őket „virtuálisan” képviselő elnökek, mint „tényleges” képviselőiknek, vagyis a szenátoroknak és a kongresszusi képviselőknek.³⁰

27 Maine, 1885. 186. (A Képviselőházban pedig az Alsóház „reprodukcióját” látta Maine.)

28 Kirk, 1974. 427–428.; Kirk, 1993a. 64.

29 Uo. 65.

30 A „tényleges” és a „virtuális” képviselő között Edmund Burke világos választóvonalat húzott. Az utóbbi esetben egy közösség választás nélküli képviselőtéről van szó; ezt ő jobbnak tartotta, azzal érvelve, hogy ez a megoldás úgy rendelkezik a képviselő előnyeivel, hogy közben mentes a tényleges képviselő működési zavaraitól. A „virtuális” képviselő elméleti hátteréhez: Sartori, 1999. 26–27.

Az erkölcsök szerepe

Az amerikai politikai közösség sikerének az okát kutatva már Tocqueville eljutott ahhoz a felismeréshez az 1830-as évek elején, hogy ebben kulcsszerepet játszanak az Amerikában uralkodó erkölcsök és szokások. *„Az erkölcsöket tartom azon fő okok egyikének, amelyeknek a demokratikus köztársaság fennmaradását tulajdoníthatjuk az Egyesült Államokban”* – írta a kiváló francia gondolkodó.³¹ S ezek is brit eredetűek – hangsúlyozza a Tocqueville vélekedését maximálisan osztó Kirk. A bevándorlók milliói ezt a morális hagyományt vették át *„kevés tiltakozással, s igen gyakran nagy lelkesedéssel”*.³²

Kirk az erkölcsöket és szokásokat elválaszthatatlannak tartotta a kultúrától, amelyet viszont – az általa különösen tisztelt, Nobel-díjas költőt, T. S. Eliotot követve – a vallásból vezetett le.³³ Meg volt tehát győződve arról, hogy az amerikai kultúrára és az ehhez kapcsolódó erkölcsi értékrendre a legmélyebb hatást a vallás gyakorolta, még konkrétabban „a brit formájú kereszténység” („Christianity in British forms”). Huntingtontól eltérően viszont – talán azzal összefüggésben, hogy felnőttkorában katolizált – jóval kevésbé emeli ki ennek a „brit formának” az eredendően protestáns jellegét. (Huntington szerint az amerikaiak vallása, „bármilyen legyen is a felekezeti megjelölése, határozottan protestáns”).³⁴ Kirk hangsúlyozza ugyanakkor – s *„Az amerikai rend gyökerei”*-ben hosszan részletezi is –, hogy bár ez a vallás „Jeruzsálemből Rómán át érkezett”, s nem Canterburyben született, a kereszténységet Észak-Amerika mégis „brit szájakból és brit tollakból” („from British lips and British pens”) ismerte meg, s az egyes felekezetek mindegyike – a jelentékeny dogmatikai különbségek ellenére – „a brit gondolkodás klímájában” formálódott.³⁵ Ezt már Tocqueville is észlelte, megjegyezve, noha számtalan szekta van az Egyesült Államokban, s mind eltérő módon tiszteli Istent, valamennyien egyetértenek abban, hogy melyek az emberek kötelességei egymással szemben. Vagyis Isten nevében lényegében ugyanazt a moralitást képviselik és hirdetik.

Amerika erkölcsé tehát Kirk olvasatában a kereszténység brit változataiból fakad. Az amerikai népre jellemző erkölcsi és kulturális vonások közül kiemeli a veszélyhelyzetben tanúsított bátorságot, az áldozatvállalási készséget, különösen akkor, ha erre a jövő érdekében van szükség, az individualizmust, a nagyfokú gyakorlatiasságot, a korrekt üzleti magatartást és az intellektuális kíváncsiságot.³⁶

Brit mintára épült ki az amerikai felsőoktatás is. A függetlenség kivívása előtt Amerikában kilenc felsőoktatási intézményt alapítottak, s ezek mindegyike a két

31 Tocqueville, 1993. 411.

32 Kirk, 1974. 69.

33 Eliot, 2003. Kirkre e kérdésben nagy hatással volt az Eliotot is befolyásoló jeles angol történész, Christopher Dawson is, a *„Religion and the Rise of Western Culture”* (1950) szerzője. Kirk kultúrafelfogásához részletesebben: Kirk, 1993c. 191–205.

34 Huntington, 2005. 161.

35 Kirk, 1974. 71.

36 Az *„Amerika ügye”* című művében Kirk hangsúlyozza, alaptalan az a vád, hogy az amerikaiakat kizárólag a materialista szempontok vezetik. Kirk, 2004. 135–136.

patinás angol egyetemet, Oxfordot és Cambridge-et tekintette mintának. Önmagát ugyan akkoriban még egyik sem merte egyetemnek nevezni, de tananyagaik a brit mintát tükrözték: középpontban állt a héber, a görög és a latin nyelv, valamint a teológia oktatása. Thomas Jefferson és hívei egy rövid időre megpróbálták ugyan az angol modellt a franciával felváltani, ez azonban éppúgy nem sikerült, mint ahogy a 19. század első felében az erős német hatás sem tudott a brit hagyomány fölébe kerekedni. Kirk e tradíció lényegét abban a törekvésben látta, hogy a college-ok és az egyetemek mindenekelőtt a „filozofikus mentalitás” kialakítására, a jellem erősítésére és a „gentleman”-ekből álló vezetői elit megteremtésére törekedtek, az utilitarista célok háttérbe szorításával.³⁷

Az „angol-konformitás” megkérdőjelezése

Kétségtelen szociológiai tény, hogy minden korban és minden társadalomban vannak olyan csoportok, amelyek lázadni akarnak saját örökségük és hagyományaik ellen. Ez nem is minden tekintetben rossz: Kirk szerint a kritika és az ellenállás szelleme bizonyos mértékig előremutató és hasznos lehet, ha ennek képviselője egy kreatív kisebbségre korlátozódik, ám nagyon veszélyes lesz, ha tömeges méretűvé válik, és nem ismer korlátokat. S ő úgy ítélte meg, hogy az Egyesült Államokban a 20. század végére egy ilyen helyzet kezdett kialakulni. *„Ha egy nép elfeledkezik atyáinak hamvairól és isteneinek a templomairól, a következők gyorsan megmutatkoznak a törvényeiben és a nemzetközi ügyeiben egyaránt”* – írja.³⁸ A fenyegetés fő forrását a multikulturalizmus divatos eszméjében találta meg, s konzervatív gondolkodóként úgy vélte, hogy az ezt felkaroló liberális elit egyre nagyobb és egyre sikeresebb erőfeszítéseket tesz az Egyesült Államok zsidó–keresztény alapozottságú brit kultúrájának a lebontására.³⁹ A multikulturalizmus elvi síkon is tagadja, hogy Amerikának van egy közös, mindenki által elfogadott „magkultúrája”. Kirk olvasatában a fő veszélyt tehát nem a kínai vagy vietnami bevándorlók jelentették, még csak nem is a spanyol anyanyelvűek, akik legalább nem vonják kétségbe az európai civilizáció értékeit, hanem mindenekelőtt az akadémiai-egyetemi világ azon fanatikus ideológusai, akik olyan radikális követeléseket fogalmaznak meg, mint például azt, hogy a főiskolákon és egyetemeken nem lehetnek kötelező olvasmányok olyan könyvek, amelyeket „halott fehér férfiak” írtak. Kiiktatnák az amerikai gondolkodásból Platónt és Arisztotelészt, Dantét és Shakespeare-t, hogy aztán sokadrangú „kisebbségi” írók és harcos feministák műveit állítsák középpontba...⁴⁰

37 Kirk, 1993b. 241. A „filozofikus mentalitás” („a philosophical habit of mind”) kifejezést John Henry Newman bíborostól, a viktoriánus Anglia neves teológusától vette át Kirk. Newman egyetemkoncepciójához: Kirk, 1953. 251–259.

38 Kirk, 1993a. 86.

39 A multikulturalizmus elvi dilemmáihoz részletesebben: Egedy, 2001. 222–240.

40 Kirk, 1993a. 8.

Illusztrációképp Kirk hivatkozik arra a jelentésre, amelyet New York államban a társadalomtudományi jellegű tanulmányok szakmai felülvizsgálásával foglalkozó bizottság készített 1991-ben: ez „fehér nacionalizmussal” vádolta meg az addig alkalmazott tananyagot. E kérdésben Kirk mélyen egyetértett a bizottságban helyet foglaló Arthur Schlesingernek, a konzervatívnak semmiképp sem nevezhető, ismert liberális gondolkodónak az álláspontjával. Az anyaghoz fűzött különvéleményében, melyet a *Wall Street Journal* 1991. június 25-i számában ismertetett (*Toward a Divisive Diversity*), Schlesinger leszögezte: „A jelentés alapjául szolgáló filozófia az én olvasatomban az, hogy a legtöbb amerikai számára az etnikai hovatartozás a legfontosabb. Vagyis állandóak és eltörölhetetlenek az etnikai szálak, s az etnikai csoportokba való tagolódás alkotja az amerikai társadalom alapstruktúráját. A közoktatás egyik fő céljának ebből fakadóan az etnikai eredet tudat és identitás védelmének, erősítésének, ünneplésének és megőrkítésének kell lennie.”⁴¹ Schlesinger azzal zárja sorait, hogy megkéri a kollégáit, gondolják át, milyen nemzetté válik az amerikai, ha a kulturális szeparatizmus és az etnikai fragmentálódás irányában indul el.⁴²

Kirk ezzel egyetértve nem vitatja, hogy hazájának kortárs kultúrája sokféle forrásból származik, s ezek tanulmányozása hasznos, ám ez nem vezethet szerinte arra a következtetésre, hogy elfeledkezzünk e kultúrának a legrégebbi és legfontosabb eleméről, a britről. A helyzet egyik paradox vonásaként utal arra, hogy saját ifjúkorában, tehát jóval a multikulturalizmus teóriájának a születése előtt az amerikai iskolák zömében sokkal többet tanítottak az afrikai, ázsiai és latin-amerikai országokról, mint a 20. század végén.⁴³ Ha egyszer győzedelmeskednének a multikulturalizmus amerikai bajnokai, a különféle etnikai háttérű amerikaiak többé nem tudnának összefogni és együttműködni – vonja le a következtetést. Tegyük hozzá: a multikulturalizmus politikájában rejlő veszélyeket, a „dekonstrukcionista” törekvéseket hasonlóan ítélte meg Huntington is, de ő – Kirknél később, már a 21. század elején írva – a legsúlyosabb kihívást az Egyesült Államok „hispanizálódásában” és két teljesen eltérő kultúrájú társadalom kialakulásában látta.⁴⁴

Edmund Burke alapvetését követő konzervatívként Kirk számolt a változások szükségességével: osztotta Burke nézetét, miszerint a szükséges változások elfogadása a megmaradás nélkülözhetetlen eszköze. Ezért meg volt arról győződve, hogy a kultúrához sem viszonyulhatunk statikusan. Minden generációnak újra kell teremtenie a kultúrát, hangsúlyozta, de úgy gondolta, hogy ennek során az amerikaiaknak nem szabad lemondaniuk a kontinuitást biztosító brit örökségről. A múlthoz való viszonyát konzervatívként így fogalmazta meg: törpék vagyunk, akik óriások vállán állnak, s ha azt gondoljuk, hogy megszabadítjuk magunkat a múlttól azzal, hogy leugrunk az óriásokról, akkor csak a tudatlanság szakadékába zuhanunk... Emiatt nem feledkezhetnek el az amerikaiak büntetlenül a brit kapcsolatról.

41 A cikket idézi Kirk, 1993a. 10.

42 A *Wall Street Journal*-cikkből megfogalmazott, Kirk által idézett véleményét Schlesinger sokkal részletesebben is kifejtette: Schlesinger, 1992.

43 Kirk, 1992. 4.

44 Huntington, 2005. 349–402.

Abban is biztos volt, hogy az egyes kultúrák hosszú fejlődés eredményei, a homogenizációs kísérletek szükségképp csak kárt okoznak. Ezért sorolta a konzervativizmus alapelvei közé a „*Hordozható konzervatív olvasókönyv*” (The Portable Conservative Reader) bevezetésében a „változatosság elvének” tiszteletét.⁴⁵ Nem hitt az amerikai kultúra exportálhatóságában sem – az erre irányuló kísérleteket éppúgy elutasította, mint az amerikai politikai rendszer elveinek erőszakos terjesztését.⁴⁶ Huntingtonhoz hasonlóan nem kívánta sem azt, hogy Amerika újraformálja a világot, sem pedig azt, hogy a világ formálja át Amerikát: Amerika különbözősége mellett szállt síkra, s e különbözőség alapját hazája egyedi brit karakterű kultúrájában látta. Bár írásaiban sokat foglalkozott azokkal a veszélyekkel, amelyek ezt az opciót fenyegették, mégsem volt pesszimista: elfogadva Arnold Toynbee nevezetes elméletét, miszerint a kultúrák és civilizációk sorsa az új jelenségekre adott válaszoktól függ, abban bizakodott, hogy a multikulturalizmus kihívása meg fogja erősíteni a brit gyökerekbe kapaszkodó amerikai kultúrát.⁴⁷ Ma még bizonyára korai lenne állást foglalni azzal kapcsolatban, hogy e feltevése mennyire volt megalapozott...

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források

Kirk

1953 Kirk, Russell: *The Conservative Mind. From Burke to Santayana*. Chicago, 1953.

1956 Kirk, Russell: *Prospects for Conservatives*. Chicago, 1956.

1974 Kirk, Russell: *The Roots of American Order*. La Salle, Illinois, 1974.

1982 Kirk, Russell: Introduction. In: *The Portable Conservative Reader*. Ed., introd. Kirk, Russell. Harmondsworth, New York, 1982. xi–xl.

1992 Kirk, Russell: *The Fraud of Multiculturalism*. Washington, 1992. (The Heritage Lectures, 396.) <http://www.heritage.org/research/lecture/the-fraud-of-multiculturalism> (A letöltés ideje: 2013. február.)

1993a Kirk, Russell: *America's British Culture*. New Brunswick, New Jersey, 1993.

1993b Kirk, Russell: Cultivating Educational Wastelands. In: Kirk, Russell: *The Politics of Prudence*. Bryn Mawr, Pennsylvania, 1993. 239–252.

1993c Kirk, Russell: The Cultural Conservatives. In: Kirk, Russell: *The Politics of Prudence*. Bryn Mawr, Pennsylvania, 1993. 191–205.

1993d Kirk, Russell: Toward a Prudent Foreign Policy. In: Kirk, Russell: *The Politics of Prudence*. Bryn Mawr, Pennsylvania, 1993. 206–222.

1997 Kirk, Russell: *Edmund Burke. A Genius Reconsidered*. Wilmington, Delaware, 1997.

2004 Kirk, Russell: *The American Cause* (With a New Introduction by Gleaves Whitney). Wilmington, Delaware, 2004.

45 Kirk, 1982. xvii. („Conservatives pay attention to the principle of variety.”)

46 Kirk, 1993d. 206–222.

47 Kirk, 1992. 6.

2. Szakirodalom

Békés

2008 Békés Márton: *Amerikai neokonzervativizmus. Egy kisiklott ellenforradalom.* Bp., 2008.

Dicely

1902 Dicey, Albert Venn: *Bevezetés az angol alkotmányjogba.* Bp., 1902.

Egedy

2001 Egedy Gergely: *Konzervativizmus az ezredfordulón.* Bp., 2001.

Eliot

2003 Eliot, Thomas Stearns: *A kultúra meghatározása.* Bp., 2003.

Fischer

1989 Fischer, David Hackett: *Albion's Seed: Four British Folkways in America.* Oxford–New York, 1989.

Friedman

2005 Friedman, Lawrence M: *A History of American Law.* New York, 2005.³

Huntington

2005 Huntington, Samuel P.: *Kik vagyunk mi? Az amerikai identitás dilemmái.* Bp., 2005.

Jernagan

1965 Jernagan, Marcus Wilson: *The American Colonies, 1492–1750. A Study of Their Political, Economic, and Social Development.* New York, 1965.

Kendall

1963 Kendall, Willmoore: *The Conservative Affirmation.* Chicago, 1963.

Maine

1885 Maine, Henry, Sir: *Popular Government.* London, 1885.

McDonald

2004 McDonald, Wesley: *Russell Kirk and the Age of Ideology.* London, 2004.

Pease

1994 *National Identities and Post-Americanist Narratives.* Ed.: Pease, Donald. Durham, N. C., 1994.

Person

1999 Person, James, E. Jr.: *Russell Kirk. A Critical Biography of a Conservative Mind.* Lanham–New York–Oxford, 1999.

Russello, Gerald, J.: Russell Kirk, Traditionalist Conservatism in a Postmodern Age. In: *The Dilemmas of American Conservatism.* Eds.: Deutsch, Kenneth–Fishman, Ethan. Lexington, Kentucky, 2010. 125–150.

Sartori

1999 Sartori, Giovanni: *Demokrácia.* Bp., 1999.

Schlesinger

1992 Schlesinger, Arthur, Jr.: *The Disuniting of America.* New York, 1992.

Tocqueville

1993 Tocqueville, Alexis de: *Az amerikai demokrácia.* Bp., 1993.

GERGELY EGEDY

THE BRITISH LEGACY IN THE UNITED STATES – KIRK'S ASSESSMENT

This study is concerned with Russell Kirk's analysis of the impact of British culture upon America. The noted conservative thinker, author of the *"Conservative Mind"* expressed his views concerning this issue in some of his important works, such as *"The American Cause"*, *"The Roots of American Order"* and in *"America's British Culture"* and came to the conclusion that the successes of the United States had been made possible by the vigor of British culture which most Americans even now take for granted. Kirk is convinced that the transplanted culture of Britain in the United States "has been one of humankind's more successful achievements". The present author reviews Kirk's arguments concerning the impact of the transference of British traditions across the Atlantic. The study concentrates its attention on the four main fields in which British culture has been absorbed by the United States: the English language and literature, the British system of common law, the British tradition of representative government, patterned upon British institutions of medieval times and the moral beliefs called by Tocqueville *mores*. The concluding part of the study analyzes Kirk's arguments against multiculturalism which he considered to be a crucial threat to the survival of the British traditions in America's culture.